Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 3

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Google Scholar

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 796 sahifa.
E’lon qilishga 2024-yil 30-martda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Karimov Norboy G‘aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay’ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O‘zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O‘zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, “Nobel” mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a’zosi, Turkiya – O‘zbekiston do‘stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O‘zR Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O‘zR Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vaziri o‘rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O‘zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., “O‘IRIAM” ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro “Nordik” universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug‘aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., “El-yurt umidi” jamg‘armasi ijrochi direktori o‘rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o‘g‘li, t.f.f.d., TAQU katta o‘qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg‘ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o‘g‘li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O‘zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig‘i o‘rinbosari
Ochilov Farxod, O‘zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo‘limi boshlig‘i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o‘qituvchisi

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Экологические и альтернативные заполнители для бетона в условиях Узбекистана........ 10
Акрамов Хуснитдин Ахрарович, Тохиров Жалолиддин Очилович, Самадов Хомид Самандарович

Investitsion marketingni rivojlantirish asosida mintaqa investitsiya jozibadorligini oshirish 16
Ahmedov Alim Babaniyazovich

O‘zbekistonda yashil budjetlashtirish, energiya samaradorligi va issiqxona gazlari emissiyasi........ 22
Pulatov Dilshod Haqberdiyevich, Qulliyev Ulug‘bek Mirzayevich, Mamanov Alisher

Development of the Digital Economy as a Trigger of the Economic Growth of the New Uzbekistan........ 28
Luiza Sayfullovna Makhmutkhodjaeva, Umarova Shahnoza Akbarovna

Oliy o‘quv yurtlarida matematik statistikani o‘qitishning xususiyatlari........ 34
Shamsiyev Damin Najmiddinovich, Aymatova Farida Xo‘razovna

Turizmda tadbirkorlikning o‘ziga xos xususiyatlari 37
Mardonova Dilafruz Kosimovna

Oziq-ovqat xavfsizligi ta’minoti: O‘zbekistonda mayonez importini notarif
tartibga solish va ichki ishlab chiqarishni rivojlantirish istiqbollari........ 41
Muratova Shohista Nimatullayevna, Nomozov Azizbek Xayrulla o‘g‘li

Mamalakatimizga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda qimmatli qog‘ozlar bozorining o‘rni va roli 46
Akramov Azamat Ramziddinovich

Mamlakatning iqtisodiy va ekologik rivojlanishida elektromobil sanoatini rivojlantirishning ahamiyati........ 53
Iminov Mahmudjon Azimjon o‘g‘li

Hududiy eksport salohiyatini oshirishning marketing strategiyasi........ 60
Jiyamuratov Rustam Nuridinovich

Turistik kompaniyalar moliyaviy barqarorligini baholash usullarini takomillashtirish
kompaniya moliyaviy barqarorligini ta’minlashning muhim mezoni........ 65
Jo‘rayev Behzod Nuraliyevich

Iste’molchilarni xulq-atvori modellari asosida marketing strategiyalarini shakillantirish........ 70
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna

Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish 75
Mirzayeva Nargiza Batirovna

Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalarning o‘rni........ 80
Otajonova Charosxon Polvonquli qizi

Innovatsion menejment va raqamli transformatsiyalarni joriy etishning metodologik asoslari........ 84
Quldoshev Asliddin Tursunovich

Strategik boshqaruvda xususiy kapital samaradorligini baholash........ 89
Nasriyeva Zebiniso A’zam kizi, Mavlyanova Dilobar Maxkamovna

Mintaqalarni innovatsion rivojlantirish istiqbollari tashkiliy tuzilmalarini
takomillashtirishni boshqarish yo‘llari 100
Xodjamuratova Gulbaxar Yuldashevna

Meva-sabzavot eksporti barqarorligini ta’minlashning ekonometrik tahlili 105
Shamsiyeva Feruza Muratxodjayevna

Зарубежный опыт активизации экономической активности домохозяйств........ 111
Бердиев Гайрат Ибрагимович, Маликова Севинч Телман кизи, Люсиков Артемий Александрович

The Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth: A Case Study of Uzbekistan........ 116
Abdulla Ibragimov, Keldiyorov Shakhriyor Ilyos O‘g‘li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Mintaqada sanoat ishlab chiqarish rivojlanishining kambag'allikni qisqartirishdagi ahamiyati ... 121
Abdullayev Habibullo Asadulla o'g'li

Global iqtisodiyot sharoitida islom moliyasi mezon va tartiblarini joriy etishdagi muammolar va yechimlar ... 125
Abduvosidova Gulandom Abdurashid qizi

Amerika Qo'shma Shtatlari tajribasida biznes subyektlarini toifalarga ajratish amaliyotining xususiyatlari ... 131
Akobirova Nodira Najmiddin qizi

O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligini innovatsion rivojlanish yo'llari ... 135
Axmedova Nafisa Amirddin qizi

Strategic directions of integration of Uzbekistan into the international hospitality industry ... 140
Bekmurodova Laylo Tursunmamatovna

Surxondaryo viloyatida parrandachilikni rivojlantirish ko'rsatkichlarini prognozlash va modellashtirish ... 144
Bobomuratov Imomqul Islamovich

Mamlakatimizda chorvachilik mahsulotlarini yetishtirishning hozirgi holati va uning tahlili ... 149
Talipova Dilfuza Nabiyevna

Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish ... 154
Erkinxojiyev Ismoiljon Ikromjon o'g'li

Analysis of the Influence of Macroeconomic Indicators on State Budget Tax Revenue ... 158
Meyliev O. R., Gofurova K.

Mahalliy budjet xarajatlarini hududlar ijtimoiy-iqtsodiy rivojlanishiga ta'siri ... 166
Hazratqulov Shahboz Boboqul o'g'li

Influence of Digital Technologies on Economic Growth of the Republic of Uzbekistan ... 170
Igamberdiyeva Kunduz Ergashevna

Transmilliy kompaniyalarning tashqi bozorlar uchun marketing strategiyalari va marketing tadqiqotlarini o'tkazish amaliyoti ... 174
Jo'rayeva Zilola Turobovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi

Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari ... 178
Kamilova Iroda Xusnitdinovna

Korxonalarda inqirozga qarshi moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish ... 183
Latipova Shaxnoza Maxmudovna

Tijorat banklari faoliyatida onlayn tizimlarining tutgan o'rni va ularning rivojlanishi ... 188
Raxmataliyev Muzaffar Eshdavlatovich

Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik faoliyatining ta'sirini baholashning nazariy asoslari ... 194
Fayziyeva Dilsuz Bahodirovna

O'zbekiston Respublikasini "yashil" iqtisodiyotga o'tish samaradorligini oshirish ... 200
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li

Andijon viloyatida kambag'allik darajasini qisqarishiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlar ... 214
Musaeva Ziyoda Allayarovna

O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi eksportida marketing muammolari ... 218
Musyeva Shoira Azimovna, Agzamov Avazxon Talgatovich

Respublikamizda parranda bosh sonining hozirgi holati va uning istiqbollari ... 223
Akramova Nargiza Axrorovna

Menejmentda ishbilarmonlik kommunikatsiyalaridan foydalanishda optimal strategiyalarini qo'llash shart-sharoitlari ... 227
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Shadiyeva Madina Djaloliddin qizi

Raqamlashtirish sharoitida innovatsion faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari ... 231
Nazarova Latofat Toirjon qizi

O'zbekistonda masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ... 235
Nurmuxammedov Matlab Yunusovich

Davlat aktivlarini samarali boshqarish hamda nazorat qilishni takomillashtirish 240
Mirzayev O., Nazarov G'ayrat Olim o'g'li

Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv 246
O. U. Shomurodov, Z. U. Uroqov, A. T. Ablahatov, A. A. Suyarov, J. S. Urazov

Methodological Aspects for Branding in Private Schools 251
Odilova Sitora Sayfitdin qizi

Совершенствование процедуры оценки эффективности и результативности расходов государственного сектора 256
Олимов Элёр Фазлиддин угли, Искандаров Суннатилло Бахриддин угли

Logistika xizmatlari samaradorligini oshirishda blokcheyn texnologiyalardan foydalanish 261
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich

Markaziy Osiyoda energetika bozorini rivojlantirishning kelgusi istiqboli va imkoniyatlari 267
Saidov Mash'al Samadovich, Umarova Irodaxon Nuraliyevna

Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda sug'urta bozorining innovatsion usullaridan foydalanishning konseptual asoslari 275
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi

Oliy ta'limda boshqaruv strategiyalari va ularni amalga oshirish mexanizmi 279
Saidqulova Firuza Farmonovna

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromadlarini soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari 283
Salimov Sherzod Baxtiyorovich

O'zbekiston Respublikasidagi mavjud suv resurslarining iqtisodiy holati tahlili 288
Shanazarova Gulyora Baxtiyarovna

Tijorat banklari kredit risklarini kamaytirish yo'llari 294
Tulkinova Maftuna Anvarbek qizi

The use of Intellectual Systems in the Improvement of the Educational Process Management System in Higher Educational Institutions 303
Umarova Dilfuza Rakhmatilla qizi

Oliy ta'lim tizimida yangi iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish 307
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich

Global iqtisodiy sharoitida moliyaviy hisobotlar auditida muhimlilikni baholashni xalqaro stanadartlar asosida takomillashtirish 311
Xasanova Nasiba Tolliboy qizi

Qurilish materiallari sanoatida innovatsion klasterlarni tashkil etish istiqbollari 314
Yuldasheva Kamola Miraliyevna

Oliy ta'lim muassasalarida gibrid bulut xizmat modelini qo'llash mexanizmini ishlab chiqish 319
Zaripov Bahodir Bobomurod o'g'li

Роль инвестиций в ситеме железнодорожного транспрта в Республике Узбекистан 325
Акбарова Лайло Упашевна

Gidrotexnik inshootlar betonlarini samaradorligini tahlil qilish va oshirish natijalari 330
Asqarov B. A., Karimov M. U., Xolmirzayev S.T., Obidjonov J. T.

Maxsus iqtisodiy zonalar hududiga jalb etilgan investitsiyalar to'g'risida 334
Davlayev G'olib Ashurovich

Yangi xizmat turi xizmatlar sohasini innovatsion boshqarishning metodologiyasi 337
Djurayeva Dilnoza Davron qizi

Mintaqalar innovatsion salohiyatini baholashning uslubiy yondashuvlari 343
J. A. Ismatullayev, D. X. O'rinov

Milliy qayta sug'urtalovchilarning xalqaro sug'urta bozoriga kirib borishi va kutilayotgan xavf-xatarlar 348
Jorabayev Jasur Abduraxmanovich

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tovarlar auditi natijalarini auditorlik hisobotida aks ettirish tartibi 354
Ibragimov M. M., Ergashev O. F.

Turistik destinatsiyalarni tashkil etish va rivojlantirishning xorijiy tajribalari 358
Karimov Anvar Aktam o‘g‘li

Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo‘llari 362
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich

Iqtisodiy xavfsizlikning institutsional tizimini tadqiq etishga uslubiy yondashuvlar 367
Mamatov Axmetjon Atajanovich, Allaberganov Zakir Gayibovich

Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta’minlashning nazariy jihatlari 373
Mamatov Mamajan Axmadjonovich

Paxta-to‘qimachilik klasterlari eksport faoliyatini rivojlantirishning xorij tajribasi 380
Mansurov Saidxo‘ja Kamalovich

Korxonalar raqobatbardoshligini oshirish muammolari va dolzarb vazifalari 386
Musyeva Shoira Azimovna

Устойчивый и инклюзивный рост: взаимосвязь экономического прогресса с социальным равенством и экологическим управлением 390
Нодирбек Холбаев

Mintaqalarni investitsion jozibadorligini taraqqiyot strategiyasiga ta’sirini statistik baholash 396
Nuriddinov Zufar Akbarovich

Финансирование каракулеводства: преодоление финансовых вызовов в пустынных регионах Узбекистана 402
Нуриллаев Жамолиддин Ярашевич

O‘zbekiston investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirish 408
Oybek Elmuratov

Intellektual mulkning iqtisodiy mazmuni va tarixiy rivojlanish bosqichlari 411
Maxmudova Nargiza Davlyat qizi

Implementation and use of Digital Technologies in Logistics Abstract 416
Kushakova Mamura, Koshakova Mukhlisa Surat qizi

Innovatsion iqtisodiyot tushunchasining mazmun mohiyati 421
Abduqaxorov Bekzod O‘tkir o‘g‘li

Raqamlashtirish iqtisodiy o‘sish va raqobatbardoshligini oshirish omili sifatida 426
Mamajonova Durdonahon Mamaruzi qizi

O‘zbekistonda tashqi savdoni notarif usullar orqali tartibga solishning mamlakat iqtisodiyotiga ta’siri 431
Norqobilov Akobir Iso o‘g‘li

Инновационные методы переработки горных отходов для экологической устойчивости в Узбекистане 437
Аскаров Бахтиер Аскарович, Собирова Мукаддас Хамидуллаева

Опыт зарубежных стран по стимулированию производства сельскохозяйственной продукции и перспективы внедрения в Узбекистан 442
Холиков Сулаймон Уткир угли

Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda strategik boshqaruv hisobini tashkil qilishning uslubiy jihatlari 447
Pardayeva Shahnoza Abdinabiyevna

O‘zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishni statistik tahlili 452
Sayfullayev Siddik Nosirovich

Sug‘urta tashkilotining innovatsion risklarini baholash 457
Sattorov Shoxrux Maxmudjon o‘g‘li

Kapital bozori rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari ... 462
Turdiyeva Uzayda Omirbayevna

Адаптивный искусственный интеллект в управлении человеческими ресурсами ... 469
Хайдарова Малика Шокирджановна

Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mablag'lardan samarali foydalanishga xizmat qiluvchi zamonaviy va istiqbolga mo'ljallangan huquqiy asoslarning yaratilganligi to'g'risida ... 478
Xayriddinov Shuxrat Botirovich

Investitsiya loyihalariga ta'sir qiluvchi risklarni sifat jihatdan baholash usullarining o'ziga xos xususiyatlari ... 482
Shaislamova Nargiza Kabilovna

Tijorat banklari tomonidan investitsion loyihalarni kreditlash tartib va ularni takomillashtirish yo'llari ... 491
Yunusova Ozoda Anvarjon qizi

Hududlar iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda soliq salohiyatini oshirishning nazariy jihatlari ... 498
E. N. Raximov

Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi ... 504
Avazov Ilxom Ravshanovich

Inson resurslarini boshqarishning innovatsion usullarini joriy etish vositalarini ishlab chiqish ... 509
Djuraeva Guzal Shavkatovna

Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish ... 513
Erkinxojiyev Ismoiljon Ikromjon o'g'li

Korporativ qimmatli qog'ozlar asosida korxonalarni moliyalashtirishning ilg'or xorij tajribalari ... 517
Igitov Jurabek Kuzibekovich

The impact of corporate governance on firm performance and financial stability ... 524
Muhammadyor Yunusov

Mintaqalarda kamg'allik darajasini pasaytirish va xorij tajribasidan foydalanish yo'llari ... 537
Musulmonova Shahlo Nasriddinovna

Makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash soliq ma'muriyatchiligini samarali tashkil etish yo'llari ... 541
Mutalova Dilorom Maxamadjanovna, Kenjaboyeva Nigina

Iqtisodiy savodxonlik hamda tadbirkorlik qobiliyati o'rtasidagi to'g'ri nisbatdagi bog'liqlik munosabatining fundamental asoslari ... 544
Tuxtayeva Muyassar Shovkat qizi

Korxonalarning bankrotlik riskini baholashning xalqaro modellari ... 550
Umarova Hulkar Umidulloyevna

O'zbekistonda korxona boshqaruvida kadrlar salohiyatidan foydalanish amaliyotini rivojlantirishning xorij tajribasi ... 555
Do'stova Aziza Qahramonovna

Raqamli iqtisodiyot sharoitida boshqaruv tizimining xususiyatlari ... 559
Iroda Majidova

Ziyorat turizmini rivojlantirishning muhim xususiyatlari ... 565
Mirzayev Qulmamat Jonuzoqovich, Shukurov Tohirjon Izzatullo o'g'li

Qandolat mahsulotlari bozorida marketing tadqiqotlarini asosiy yo'nalishlari ... 569
Tuychiyeva Vasila Faxriddin qizi

"Зелёная экономика" как фактор повышения экономического роста страны ... 573
Тураева Адиба Икрамовна

Oilada sarf-xarajatlar samarasiga erishishning muhimligi ... 580
Xasanov Rustam Rabimovich

Aholi farovonlik darajasidagi farqlarni tartiblash yo'nalishlari ... 583
Xasanov Rustam Rabimovich, Turdiyev Zoxidjon Rustamovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Совершенствование оценки стоимости объектов недвижимости в Узбекистане на основе зарубежного опыта 588
Хомитов К. З., Халилова Л. Ш.

Mamlakatimizda qishloq xo'jaligida kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ahamiyati 594
Choriyeva Nigina Kaxramonovna

Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish yo'llari 598
Alimbayeva Sevara Alimbayevna

Yengil sanoatni rivojlanishida Germaniya tajribasi 601
F. Jumaniyazova, G'ulomov Ibroxim Rustam o'g'li

The efficiency of usage of Islamic finance instruments in security market 607
Khasanov Umarbek Begmat ugli

Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanishning xorijiy tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari 613
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich

O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini tashkil qilinishining hozirgi holati va muammolari 621
Nutfulloev Tolib G'olib o'g'li

Mehnat bozorida raqamli texnologiyalardan foydalanish metodologiyasini takomillashtirish 627
Maxammadiyev M. M.

Ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish sharoitida mahsulot tannarxini optimallashtirish asoslari 632
Narzullayeva Gulchehra Salimovna

Elektron pullarni rivojlantirish yo'llari 636
Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Egamberganov Mirzabek Odilbek o'g'li

Загрязнение окружающей среды в Узбекистане: проблемы, причины и пути решения 644
Ишонкулова Феруза Асатовна, Шукуров Тимур Умидович

Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarini transformatsiyalash modeli orqali takomillashtirish 649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyevna

Land Tax Received From Individuals and its Share in the Budget of the Republic of Uzbekistan 656
Hakimov Feruz Khurshid ugli

O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyot va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xarajatlar tahlili 659
Isaxonova Ruxshona Muzaffar qizi, Sharapova Mashxura Azadovna

Qurilish xizmatlari ma'lumotlar tizimini takomillashitirish imkoniyatlari 665
Nurfayziyev Zayniddin Boymurodovich, Nurfayziyev Elyor Zayniddinovich

Ipotekali kreditlashni rivojlantirishning xorijiy davlatlar tajribasi va uni O'zbekistonda tatbiq etish yo'llari 670
Turdiev Shaxriddin Erxonovich

Suv resurslaridan foydalanishda xorij tajribalari 675
Berdiyev Anvar Abdivaliyevich

Auditda yetarli va mos dalillarni to'plash tartibi 681
Meliyev Isroil Ismoilovich

"Yashil" iqtisodiyot konsepsiyasining shakllanishi va rivojlanishi 686
Urunbayev Saparbek Samatovich

Uy-joy fondini boshqarish samaradorligini oshirishning ustuvor yo'nalishlari 692
Xolmuradov Raxmatilla Ne'matillaevich

O'zbekiston mahsulotlarining tashqi bozordagi raqobatbardoshligi xususiyatlari va onlayn platformalar 699
Baymuradov Shoxrux Maxmudovich

Factors affecting investment attractiveness in the global investment landscape 704
Otaboev Akhmed Makhsudbek o'g'li, Juliana Juliana, Fazliddin Nasriddinov

Xalqaro migratsiyaning O‘zbekiston mehnat bozori va inson kapitaliga ta’siri ... 709
Tilabova Kumush Farhod qizi

Анализ и оценка естественного освещения помещений образовательных учреждений ... 714
Пирмухамедова Шахноза

Актуальные вопросы укрепления доверия населения к банковской системы Республики Узбекистан... 719
Рузибоева Нилуфар Тулкин кизи

Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли ... 725
Бибутова Шахло Саъдуллаевна

Iqtisodiyotni rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarni tashkil etishning afzalliklari va muammolari ... 730
Axmedova Dilbar Buronovna

Natijaga yo‘naltirilgan budjetlashtirishda sog‘liqni saqlash muassasalarini moliyalashtirishning mohiyati... 734
Ishmanova Diana Nurmamadovna

Oziq-ovqat sanoatini tashkiliy-iqtisodiy jihatdan rivojlanti-rishning nazariy asoslari ... 737
Muxtorova Madina Azamat qizi

Ipoteka kreditlari sohasidagi islohotlar va kelajakdagi istiqbollar ... 741
A’zamxo‘jayeva Nihola Sulaymon qizi

Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari ... 746
Yodgorova Xalima To‘lqinovna

Budjet ijrosini samarali ta’minlashda davlat xaridlarining ahamiyati ... 752
Sholdarov Dilshod Azimiddin o‘g‘li, Fayzullayeva Zilola Ravshanovna

Aholi sog‘ligi – milliy boylikning tarkibi va jamiyat taraqqiyotining muhim shartidir ... 763
Djumabayeva Shaira Xalillayevna

Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari: hisob siyosati ... 769
Rizayev Nurbek Kodirovich, Mamatova Charos Shavkiddinovna

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsion muhitning o‘rni ... 778
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna

Davlat ishtirokidagi korxonalarda korporativ ijtimoiy mas’uliyat (“Rossiya temir yo‘llari” OAJ misolida)... 784
Xidirova Marg‘uba Rustamovna, Saidqulov Avazbek Botirqul o‘g‘li

Raqamli transformatsiyaning O‘zbekistonning investitsion jozibadorligiga ta’siri ... 790
Saitkamolov Muxammadxo‘ja Sobirxo‘ja o‘g‘li, Markabayeva Jansaya Aybek qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

AUDITDA YETARLI VA MOS DALILLARNI TO'PLASH TARTIBI

Meliyev Isroil Ismoilovich
PhD, "Alfraganus" universiteti "Moliya" kafedrasi professori

Annotatsiya: Mazkur maqola auditorlik tekshiruvi yakunida dalillarni shakllantirish va umumlashtirish jarayoniga bag'ishlangan bo'lib, unda audit ish hujjatlarining mazmuni ochib berilgan va ularning shakllanish manbalari hamda dalillar turlari aniq tasniflarga ajratilgan. Shuningdek, maqolada auditorlik tekshiruvi yakunida shakllantiriladigan dalillar turlari, ular tarkibi va ulardan foydalanish xususiyatlari, mazkur dalillar ishonchliligiga ta'sir etuvchi omillar hamda auditorlik tekshiruvi yakunida tuzilishi lozim bo'lgan yozma taqdimnoma xatning shakli va mazmuni tavsiya etilgan.

Kalit so'zlar: Auditorlik dalillar, audit ish hujjatlari, auditorlik hisoboti, taqdimnoma xat, auditorlik ma'lumotnomasi, auditorlik xulosasi, auditorlik tekshiruvi, dalillarning yetarliligi, dalillarning mosligi.

Abstract: This article is devoted to the process of formation and summarization of evidence at the end of the audit, in which the content of the audit work documents is revealed and the sources of their formation and the types of evidence are divided into specific classifications. Also, the article recommends the types of evidence formed at the end of the audit, their composition and features of their use, factors affecting the reliability of these evidences, and the form and content of the written presentation letter that should be prepared at the end of the audit.

Key words: Audit evidence, audit working papers, audit report, cover letter, audit report, audit conclusion, audit review, sufficiency of evidence, relevance of evidence.

Аннотация: Данная статья посвящена процессу формирования и обобщения доказательств по итогам проверки, в котором раскрывается содержание документов проверочной работы, а также источники их формирования и виды доказательств делятся на конкретные классификации. Также в статье рекомендованы виды доказательств, формируемых по итогам проверки, их состав и особенности использования, факторы, влияющие на достоверность этих доказательств, а также форма и содержание письменного письма-презентации, которое следует подготовить по итогам проверки.

Ключевые слова: Аудиторские доказательства, рабочие документы аудита, аудиторский отчет, презентационное письмо, аудиторский отчет, аудиторское заключение, аудиторская проверка, достаточность доказательств, релевантность доказательств.

KIRISH

Ma'lumki, auditorlik tekshiruvi natijalariga ko'ra kamchilik yoki qonunbuzarliklar aniqlangan yoki aniqlanmaganligidan qat'iy nazar uning natijalari hujjatlarda rasmiylashtirilishi lozim. Bu esa auditorlik tekshiruvi natijalari qonunchilikda belgilangan shakl va mazmundagi rasmiy ravishda tasdiqlangan hujjatlarda aks ettirilishi va hujjatlarda keltirilgan ma'lumotlar esa ularning manbalari yoki asoslovchi dalillar ilova qilingan holda bo'lishini talab etadi.

Auditorlik tekshiruvi natijalari bo'yicha dalillarni to'plash, tuzish, saqlash, rasmiylashtirish va taqdim etish uslubiyati 500-sonli "Auditorlik dalillar" nomli auditning xalqaro standarti va 230-sonli "Auditni hujjatlashtirish" nomli auditning xalqaro standarti kabi hujjatlar asosida tartibga solinishi belgilangan. Jahonda olib borilgan tadqiqotlarda auditorlik dalillarni to'plash jarayonining nazariy asoslari, auditorlik dalillarni to'plash jarayonining amaldagi holati va uni takomillashtirish yo'nalishlari hamda dalillarni to'plash jarayonini takomillashtirishning ayrim masalalari ilmiy jihatdan asoslangan. Biroq, xorijiy tadqiqotlarda ham auditorlik dalillarni to'plash amallari va usullari tavsifi, auditorlik tekshiruvida dalillar ishonchliligi va yetarliligini ta'minlash hamda uni baholash tartibi, auditorlik dalillarni to'plash tartibi va uni takomillashtirish, zamonaviy dasturiy ta'minot imkoniyatlari asosida auditorlik dalillarni to'plash xususiyatlari, dalillar asosida korxona faoliyati uzluksizligini baholash masalalari va ishonchli dalillarni to'plashda tashqi tasdiqnomadan foydalanish masalalari batafsil o'rganilmaganligi bu borada chuqur ilmiy-tadqiqotlar olib borishning dolzarbligini yoki mazkur mavzuga doir masalalar hozirgacha o'z yechimini topmagan masalalar ekanligini ko'rsatadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Auditga oid adabiyotlarda auditorlik dalillar atamasi turli mualliflar tomonidan turlicha yondashuvlar asosida o‘rganilgan. Jumladan, Iqtisodchi olim S.M.Bichkovaning fikricha, audit dalillari “fakt” va “jarayon” sifatida ko‘rib chiqiladi. Dalillar – bu boshqa bir fakt yoki jarayon borligini tasdiqlash yoki rad etish uchun xizmat qilishi, moliyaviy hisobotning ishonchliligi to‘g‘risida xulosani shakllantirishga imkon beradigan aniq bir haqiqat to‘g‘risida ma’lumot olishi mumkinligini anglatadi [1].

Yana bir ikkinchi yondashuvda V.B.Ivashkevich fikriga ko‘ra, “audit dalillari buxgalteriya hisobining tekshiruvi natijasida olingan ma’lumotlarning hujjatlashtirilgan manbalari” [2]. Shuningdek, xorijlik iqtisodchi olim J.Robertson dalillarni quyidagicha ta’riflaydi “audit dalillari – bu auditorning ma’lumot olishdagi harakatlarini belgilaydigan, ya’ni, auditorlarning fikriga ta’sir qiladigan va ularning qarorlarini aniqlaydigan ma’lumotdir” [3].

Auditda dalillarni to‘plash va ulardan foydalanish jarayonini tartibga soluvchi asosiy me’yoriy hujjat hisoblangan 500-sonli “Auditorlik dalillari” nomli auditning xalqaro standartida esa auditorlik dalillariga quyidagicha ta’rif berilgan “Auditorlik dalili – bu auditorlik fikri uchun asos bo‘lgan hulosalarga erishishda auditor tomonidan foydalanilgan ma’lumot. Auditorlik dalili moliyaviy hisobotlar uchun asos bo‘lgan buxgalteriya yozuvlari va boshqa ma’lumotlardan tashkil topadi” [4].

Auditorlik tekshiruvlari natijalari o‘z ifodasini auditorlik hisoboti va yakuniy natijasi auditorlik xulosasida topadi. Shu nuqtayi nazardan, avvalo, auditorlik hisoboti va xulosasi tushunchalariga aniqlik kiritish va ularni bir-biridan ajratib olish zarurati paydo bo‘ladi. jumladan, buxgalteriya hisobiga oid lug‘atda quyidagi mazmunda juda qisqa ta’rif berilgan: “Auditorlik hisoboti – auditorlik tekshiruvi natijasi bo‘yicha rasmiy auditorlik hisoboti hisoblanadi” [5].

Bu borada professor I.Qo‘ziyevning fikricha, “Auditorlik hisoboti – auditorlik tekshiruvi jarayonida to‘plangan auditorlik dalillari, buxgalteriya hisobini yuritishdagi chetga chiqishlar, moliyaviy hisobotdagi qoidabuzarliklar to‘g‘risidagi mufassal ma’lumotlardan, shuningdek, auditorlik tekshiruvi o‘tkazish natijasida olingan boshqa axborotdan iborat hisobot”dir deya ta’rif berilgan [6]. O‘z navbatida auditorlik xulosasi №700 son “Moliyaviy hisobotlar to‘g‘risida fikr hosil qilish va hisobot (xulosa) berish” nomli xalqaro standartiga ko‘ra, “Auditorlik xulosasi – moliyaviy hisobotning haqqoniyligi (to‘g‘riligi) va buxgalteriya hisobini yuritish tartibining qonun hujjatlari bilan belgilangan talablarga muvofiqligi to‘g‘risida auditorlik tashkilotining fikri yozma shaklda ifodalangan va xo‘jalik yurituvchi subyektning moliyaviy hisobotidan foydalanuvchilar uchun ochiq bo‘lgan hujjat”, – deb ta’rif berilgan [7].

Bizningcha, audit ish hujjatlari bu – auditorlik tekshiruvini tashkil etish, o‘tkazish va yakunlash bo‘yicha auditorlik tashkiloti, auditorlik tekshiruvi buyurtmachisi va uchinchi shaxslar(nazorat organlari, xaridor va buyurtmachilar, mol yetkazib beruvchi va pudratchilar, bank tashkilotlari, debitor va kreditorlar)dan olingan ma’lumotlar aks ettirilgan hujjatlar to‘plamidir.

TAHLIL VA NATIJALAR

Fikrimizcha ish hujjatlari tarkibiga kiritilishi mumkin bo‘lgan hujjatlarning taxminiy ro‘yxati “Auditni hujjatlashtirish” nomli 230-son auditorlik xalqaro standartining ilovasida keltirilgan bo‘lsada, biroq mazkur auditorlik faoliyatining milliy standartida ish hujjatlarining nomlari umumiy va mavhum mazmunda bayon qilingan [8]. Ular tarkibini hujjatdan foydalanuvchi uchun aniq va to‘liq mazmunda bayon qilish shart, deb hisoblaymiz. Shu ma’noda bizning fikrimizcha, audit ish hujjatlari tarkibiga kiritilishi mumkin bo‘lgan hujjatlar ro‘yxati quyidagilardan iborat:

- xo‘jalik yurituvchi subyektning tashkiliy-huquqiy va tashkiliy tarkibiga doir axborotlar aks etgan hujjatlar(korxonaning tashkiliy va ta’sis hujjatlar)i;
- auditni rejalashtirish bosqichida tuzilgan hujjatlar (auditning umumiy rejasi va dasturlari va ularga kiritilgan qo‘shimcha va o‘zgartirishlar aks ettirilgan hujjatlar);
- buxgalteriya hisobi va ichki nazorat tizimi tavsifi hamda uni o‘rganish natijalari aks ettirilgan hujjatlar;
- tekshirilayotgan xo‘jalik subyektida amalga oshirilgan xo‘jalik muomalalari va buxgalteriya hisobvaraqlarining tahlili aks ettirilgan dastlabki va yig‘ma hujjatlar;
- auditorlik tekshiruvi natijalari bo‘yicha auditor(ekspert)ning fikr-mulohazalari va xulosalari aks ettirilgan oraliq hujjatlar;
- amalga oshirilgan muomalalarning qonuniyligi va moliyaviy hisobot ko‘rsatkichlarining ishonchliligini tekshirish testlari va savolnomalari;
- xo‘jalik yurituvchi subyekt bilan auditorlik shartnomasi shartlari bajarilishini ta’minlash bo‘yicha xatlar yoki muhokama yozuvlarining ko‘chirma nusxalari;
- nazorat qiluvchi va huquqni muhofaza qiluvchi organlar va uchinchi shaxslarning korxona faoliyatiga oid ma’lumotlari hamda tekshirilayotgan xo‘jalik yurituvchi subyektdan olingan tasdiqlash xatlari;
- audit natijalari bo‘yicha auditorlik ma’lumotnomalari va auditorlik xulosasi;

- xo'jalik yurituvchi subyektning buxgalteriya hisobi va boshqa moliyaviy hujjatlarining ko'chirma nusxalari hamda boshqa auditorlik tekshiruviga oid hujjatlar;
- boshqa auditorlik tekshiruviga oid hujjatlar.

Ish hujjatlari auditni o'tkazayotgan auditorlik tashkiloti tomonidan tuzilgan bo'lishi yoki audit o'tkazilayotgan xo'jalik yurituvchi subyektning o'zidan yoki boshqa shaxslardan olingan bo'lishi mumkin. Fikrimizcha audit ish hujjatlarining shakllanish manbasi va mazmuniga ko'ra quyidagicha tasniflash mumkin:

1. Auditorlik tashkiloti tomonidan tuzilgan(tayyorlangan) hujjatlar(auditorlik shartnomasi, auditorlik tashkilotining murojaat xatlari, audit umumiy rejasi, audit dasturi, auditorlik savolnoma va testlari, ekspert xulosasi yoki hisoboti, auditorlik ma'lumotnomasi, auditorlik tekshiruvi natijalari bo'yicha qo'lyozma ma'lumotlari, auditorlik hisoboti, auditorlik xulosasi va h.k.).
2. Auditorlik tekshiruvi buyurtmachisi tomonidan tuzilgan(tayyorlangan) hujjatlar(auditorlik tekshiruvini o'tkazish bo'yicha taklif xati, xo'jalik yurituvchi subyekt rahbariyatining yozma taqdimnomasi, korxona nizom(ustav)i, korxonani ro'yxatdan o'tkazilganligi to'g'risidagi guvohnoma, moddiy javobgarlik shartnomalari, ta'sis hujjatlari, xo'jalik yurituvchi subyektning hisob siyosati, buxgalteriya hisobining dastlabki va yig'ma hujjatlari, ichki nazorat tizimi hujjatlari, tekshiruv jarayonida korxonadagi mas'ul shaxslardan olingan tushuntirish va tilxatlari hamda korxonaning moliyaviy hisobot shakllari va h.k.).
3. Auditorlik tekshiruvi buyurtmachisi faoliyatiga oid uchinchi shaxslar tomonidan tuzilgan(tayyorlangan) hujjatlar(bank xizmatini ko'rsatish to'g'risida shartnoma, moliyaviy shartnomalar, soliq ma'lumotnomalari, avval o'tkazilgan auditorlik hisoboti va xulosasi, bank ko'chirmalari, to'lov hujjatlari, kredit yig'ma jildi, qabul-topshirish ma'lumotnomalari, sud ijro varaqalari, shikoyat xatlari va h.k.). O'z navbatida, audit ish hujjatlarining yuqorida keltirilgan har bir turkumini audit bosqichlari(rejalashtirish, o'tkazish va yakunlash)ga ko'ra yoki ularni ahamiyati, saqlanishi, tuzish muddati va mazmuniga ko'ra, boshqa turlarga ajratgan holda ham o'rganish mumkin. Biroq auditor uchun ularni olish usuli, manbasi, muhimligi, mazmuni va shakli ahamiyatli hisoblanadi (1-rasm).

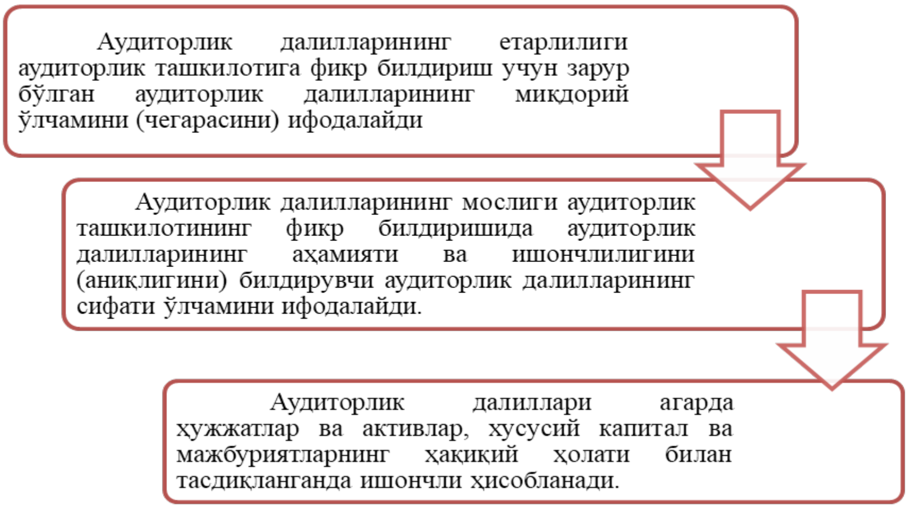

1-rasm: Auditorlik dalillarining yetarliligi va mosligining sifat mezonlari

Fikrimizcha, auditorlik ish hujjatlarining shakli va mazmuni quyidagi omillarga bevosita bog'liq hisoblanadi:

a) auditorlik tekshiruvining shakli va maqsadi;
b) auditorlik xulosasining shakli;
d) xo'jalik yurituvchi subyektning faoliyat(biznes)i xususiyatlari va murakkabligi;
e) xo'jalik yurituvchi subyektning buxgalteriya hisobi va ichki nazorat tizimi holati;
f) auditorlik tashkiloti xodimlari ishi ustidan rahbarlik va nazorat qilishning holati;
g) auditorlik tekshiruvini o'tkazish jarayonida qo'llanilgan auditorlik usullari va bajarilgan amallarining turi.

O'zbekiston Respublikasida auditorlik faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy hujjatlarda keltirilgan hujjatlar auditorlik tashkilotining ish hujjatlari tarkibiga majburiy tartibda kiritiladi. Ish hujjatlarining shakllari agar O'zbekiston Respublikasidagi auditorlik faoliyatini tartibga solib turuvchi hujjatlar bunday shakllarni nazarda tutmagan bo'lsa, auditorlik tashkiloti tomonidan mustaqil ravishda ishlab chiqiladi. Ta'kidlash joizki, yuqorida nomlari keltirilgan hujjatlar tekshiruvning maqsadi va turidan kelib chiqqan holda ulardan kamida ikkitadan ko'chirma nusxalar olinib, ular auditorlik hisoboti uchun ma'lumot manbasi bo'lib xizmat qiladi. Biroq "auditorlik tekshiruvining maqsadi va turidan qat'iy nazar auditor ish hujjatlari tarkibida quyidagi hujjatlarning nusxalari bo'lishi va saqlanishi majburiy hisoblanadi:

- xo'jalik yurituvchi subyekt Nizomi;
- xo'jalik yurituvchi subyekt ta'sis shartnomalari;

- ro'yxatga olinganligi to'g'risidagi guvohnoma;
- korxonaning tashkiliy-boshqaruv tuzilishi xususidagi ma'lumotlar aks ettirilgan hujjatlar;
- ta'sis hujjatlari;
- xo'jalik yurituvchi subyekthisob siyosati;
- moliyaviy hisobot shakllari ko'rsatkichlari ishonchliligini tasdiqlovchi birlamchi va yig'ma buxgalteriya hujjatlari;
- auditorlik tekshiruvi davriga mos keluvchi moliyaviy(statistik va soliq) hisobot shakllari" [9].

Fikrimizcha, auditorlik tekshiruvi jarayonida tekshirilayotgan xo'jalik yurituvchi subyekt rahbariyatidan tekshiruv uchun ahamiyatli bo'lgan hujjatlarni olish uchun biz tomonimizdan tavsiya etilgan shakl va mazmundagi "hujjatlar so'rovi"ni jo'natishi va tekshiruv yakunida mazkur "hujjatlar so'rovi" bilan tasdiqlangan holatda mijoz-korxona rahbariyatiga qaytarilishini ta'minlashi maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Ish hujjatlari auditni o'tkazayotgan auditorlik tashkilotlari mulki tarkibida saqlanadi. Xo'jalik yurituvchi subyekt hujjatlarining ko'chirma nusxalari, shu jumladan, fotonusxalari auditorlik tashkiloti ish hujjatlari tarkibiga ushbu xo'jalik yurituvchi subyektning roziligi bilan kiritilishi mumkin. Audit o'tkazilgan xo'jalik yurituvchi subyekt va boshqa shaxslar, shu jumladan, soliq va davlat organlari, auditorlik tashkilotidan ish hujjatlarini yoki uning ko'chirma nusxalarini to'liq yoki biror-bir qismini taqdim etishini talab qilish huquqiga ega emaslar, to'g'ridan to'g'ri O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida ko'zda tutilgan holatlar bundan mustasno. Auditorlik ish hujjatlarida keltirilgan ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi Qonunida keltirilgan tamoyillarga muvofiq maxfiy saqlanadi va auditorlik tashkiloti tomonidan oshkor etilishi taqiqlanadi.

Amaliyotda auditorlik dalillar quyidagi usul va amallarni qo'llash orqali to'planadi (2-rasm).

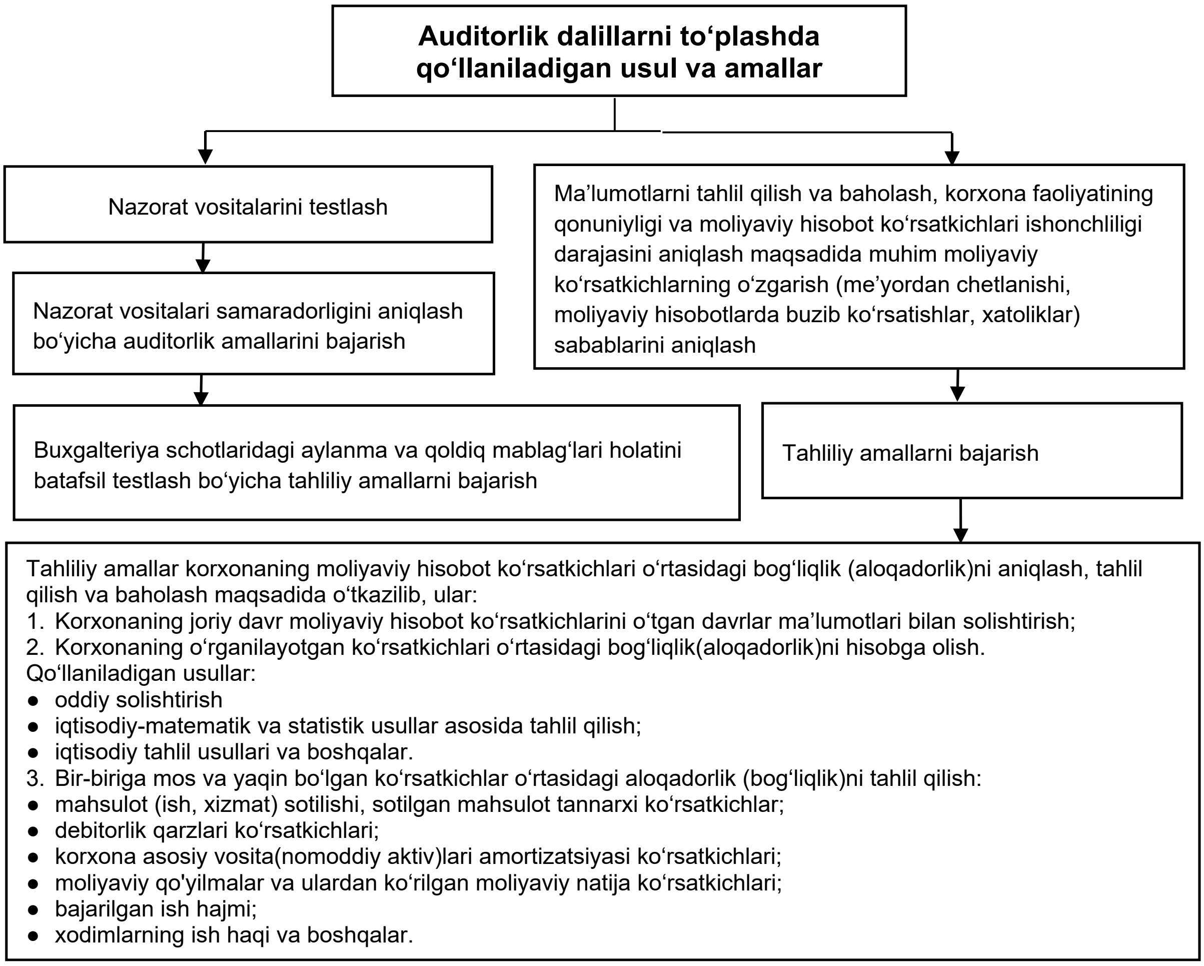

2-rasm: Auditorlik dalillarni to'plash usul va amallari[1]

Biznnigcha, auditorlik ish hujjatlarining mazmuni quyidagi ma'lumotlarni o'zida mujassamlashtirishi maqsadga muvofiq:

a) auditorlik tekshiruvini rejalashtirish to'g'risidagi ma'lumotlar;
b) auditorlik tekshiruvining shakli, o'tkazish vaqti va hajmi to'g'risidagi yozuvlar;

1 Muallif tomonidan tayyorlangan.

d) auditorlik tekshiruvi natijalari boʻyicha auditorning fikr-mulohazalari va yakuniy xulosalari;
e) auditorning fikr-mulohazalari va yakuniy xulosalarini asoslovchi dalillar toʻgʻrisida maʼlumotlar.

Shu oʻrinda taʼkidlash joizki, auditor oʻz sohasi boʻyicha kuchli mutaxassis boʻlishi yoki tekshiruvni toʻgʻri va aniq oʻtkazishi mumkin. Lekin, tekshiruv natijalarini barchaga tushunarli va sodda tilda bayon etish, oʻrnatilgan shakl va mazmundagi hujjatlarda aks ettira bilmasligi mumkin. Demak, bizningcha, audit natijalarini toʻliq, aniq va oʻz muddatida ish hujjatlarida aks ettirish auditorning bilimi, malaka va mahoratiga bevosita bogʻliq.

Auditning ish hujjatlari tarkibiga kiruvchi hujjatlar ularga kiritilgan maʼlumotlar manbaiga havolalarni yoki maʼlumotlarni asoslovchi dalillarni oʻzida mujassamlashtirgan boʻlishi talab etiladi. Agar ish hujjatlarida shartli belgilardan foydalanilgan boʻlsa, u holda bunday belgilar tushuntirib berilishi lozim. Har bir ish hujjati oʻzining raqam koʻrsatkichiga ega boʻlishi kerak, deb hisoblaymiz. Bunda raqam koʻrsatkichlarini tuzish va berish tartibi auditorlik tashkilotining ichki standartlarida belgilanishi lozim.

XULOSA

Respublikamiz auditorlik amaliyotida mijoz-korxonalar tomonidan auditorga kompaniyada mavjud boʻlgan barcha hujjatlarni, masalan, ayrim oldi-sotdi shartnomalarini taqdim etmaslik hollari uchrab turadi. Biroq ularni keyinchalik boshqa tekshiruvchi organlarga taqdim etadi. Natijada moliyaviy natijalarni aniqlash, soliqlarni hisob-kitob qilish, shuningdek, auditorlik xulosasini shakllantirishda xatolar kelib chiqadi. Ushbu shartnomalar tekshiruv vaqtida taqdim etilmaganligini isbotlash uchun auditor barcha auditorlik tashkilotlarida oʻtkazilgan tadqiqotlar natijasida, tekshiruvlar jarayonida xoʻjalik yurituvchi subyektlar tomonidan auditorlarga moliyaviy hisobot koʻrsatkichlarining ishonchliligini asoslovchi ayrim hujjatlarni ataylab yoki bilmasdan toʻliq va oʻz muddatida taqdim etilmaslik holatlari koʻplab kuzatildi. Bu esa ayrim hollarda tekshirilayotgan subyekt tomonidan dalillar toʻliq taqdim etilmasligi oqibatida, auditorlik tashkiloti tomonidan xoʻjalik subyekt faoliyatiga ishonchsiz yoki asossiz xulosa berilishiga sabab boʻlmoqda. Bizningcha, yuqoridagi kabi holatlarga yoʻl qoʻyilmasligini taʼminlash uchun auditorlik tashkiloti tekshirilayotgan subyekt rahbariyatidan tekshiriladigan hujjatlar toʻliq taqdim etilishini kafolatlovchi taqdimnoma xat olishi hamda bu xatni auditorlik hisoboti taqdim etilishidan avval olishi maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz.

Bizningcha, auditorlik tashkilotiga moliyaviy hisobot toʻgʻrisida adolatli va ishonchli xulosani shakllantirishga xizmat qiluvchi barcha axborotlar taqdim etilganligini asoslovchi rasmiy tasdiqlangan taqdimnoma xatni auditorlik hisoboti beriladigan sanada taqdim etish lozimdir. Fikrimizcha, mazkur taqdimnoma xatning ahamiyati shundaki, birinchidan, auditorlik tekshiruvidan keyingi tekshiruvlarda moliyaviy hisobot koʻrsatkichlarining ishonchliligiga taʼsir etuvchi ayrim hujjatlar oʻrganilmaganligi uchun moliyaviy hisobotdagi jiddiy buzilishlarga mijoz rahbariyati javobgarligi taʼminlanadi.

Ikkinchidan, bu hujjat auditorlik tashkiloti uchun auditorlik riski, yaʼni kelgusida auditorning javobgarlik darajasini yanada pasaytiradi. Yuqoridagi mazmundagi taqdimnoma xatda mijoz rahbariyati oʻzida mavjud boʻlgan, tekshiruv davridagi barcha birlamchi buxgalteriya hujjatlari, shartnomalar, taʼsischilar yigʻilishlari va kuzatuv kengashi majlislarining bayonnomalarini taqdim etganligining eʼtirofi yuqorida keltirilgan taqdimnoma xat bandlarida aniq qayd etilishi lozim.

Auditor audit jarayonida tekshiriladigan hujjatlar roʻyxatini tuzishi lozim. Agar auditorlik tekshiruvi va auditorlik xulosasi berilganidan keyin auditorlik tekshiruviga taqdim etilmagan hujjatlar aniqlansa, audit miqyosini cheklash chogʻida yoʻl qoʻyilgan moliyaviy hisobotdagi jiddiy buzilishlar uchun mijoz rahbariyati javobgar hisoblanadi. Auditorlar esa, tekshiruv yakunida tekshirilgan hujjatlar va taqdimnoma xatdagi hujjatlar roʻyxatini oʻzaro solishtirish orqali tahlil qilish natijasida bu holatni baholaydi. Maʼlumki, tekshiruvning eng muhim bosqichlaridan biri bu uning yakuniy bosqichidir. Chunki mazkur bosqichda, tekshiruv natijalari umumlashtirib, auditorlik hisoboti va xulosasi shakllantiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Бычкова С.М. Доказательств в аудите / С.М. Бычкова. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 176 с.
2. Ивашкевич В.Б. Завершаюшая стадия аудиторской проверки / В.Б. Ивашкевич // Аудиторские ведомости – 2007. –№11. – С. 3–7.
3. Робертсон Дж. Аудит / Дж. Робертсон. – М.: KPMG, Аудиторская фирма "Контакт", 1993. – 496 с.
4. "Auditorlik dalillari" nomli 500 sonli auditning xalqaro standarti. 1999-yil.
5. Большой бухгальтерский словарь/ Ред. А.Н.Азрилиян. – М.: Институт новой экономики, 1999.–570 с.
6. I.N.Qoʻziyev. Auditorlik tekshiruvlari natijalari boʻyicha auditorlik hisobotlari va xulosalarini tuzish masalalari. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 4, iyul-avgust, 2015-yil.
7. "Moliyaviy hisobotlar toʻgʻrisida fikr hosil qilish va hisobot (xulosa) berish" nomli 700-son auditning xalqaro standarti. 1999-yil.
8. 230-son "Auditni hujjatlashtirish" nomli auditning xalqaro standarti. 2000-yil.
9. Мелиев И.И. Impact of audit planning on audit quality: Case study of local audit firms in Uzbekistan. International Journal of economics, Commerce and management united kingdom Vol. V, Issue 11, November 2017, pages 379-385.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 3

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.